

- 3.Татт Б., Грей П., Крайник О. Регіональний розвиток / За ред. О.П.Крайник. – Львів: Ліга-Прес, 2003. – 329 с.
- 4.Некрасов Н.Н. Региональная экономика. – 2-е изд. – М.: Экономика, 1978. – 454 с.
- 5.Максимов В.В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование). – Луганск, 2002. – 230 с.
- 6.Тимчук М. Ф. Региональная экономика. – К., УММБ, 1998. – 256 с.
- 7.Transition: The first Ten Years, Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union. – Washington: The World Bank, DC, 2002. – 221 p.
- 8.Герасимчук С. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів // Економіка України. – 2002. – №2 (483). – С.34-42.
- 9.Харазішвілі Ю. Оцінка ефективності соціально-економічного розвитку регіонів України // Економіка України. – 2007. – №9 (550). – С.55-62.
- 10.Данилишин Б., Шостак Л. Внутрідержавні зони спеціального фінансового режиму господарських трансакцій // Економіка України. – 2006. – №3 (532). – С.12-19.
- Отримано 20.04.2010*

УДК 351 : 334.012.23 : 332.1

А.В.ЧЕРЕП, д-р екон. наук, Н.М.КОВАЛЕНКО
Запорізький національний університет

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ У ФОРМУВАННІ КЛАСТЕРІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Розглянуто роль державних органів влади у формуванні кластерів підприємств. Сформульовано основні завдання державних органів влади місцевого, регіонального та національного рівнів у розвитку кластерів. Визначено вплив кластерів на ефективний розвиток регіонів.

Рассмотрено роль государственных органов власти в формировании кластеров предприятий. Сформулированы основные задания государственных органов власти местного, регионального и национального уровней в развитии кластеров. Определено влияние кластеров на эффективное развитие регионов.

The role of public authorities in the clusters of enterprises formation is analyzed in this article. The basic tasks of public authorities of local, regional and national levels in the development of clusters are formulated. The influence of clusters on the effective development of the regions is defined.

Ключові слова: кластер, державні органи влади, регіональний розвиток, ефективність.

Сучасний стан економічної системи України характеризується змінами в організації виробництва на міжнародному та національному рівнях, що стає основою для формування нового типу економічних відносин між економічними суб'єктами, а також розвитку нових механізмів досягнення їх економічних цілей.

Резерви зростання української промисловості, що забезпечувалися низькими в порівнянні зі світовими внутрішніми цінами на окремі

види ресурсів (сировина, послуги транспорту і енергетики, робоча сила та ін.), підвищенням коефіцієнтів використання старих виробничих потужностей, на сьогодні виявилися в істотній мірі вичерпаними.

Перед економічною наукою постає завдання пізнання, опису і розробки підходів, механізмів і принципів, необхідних для впровадження в життя такої промислової політики (як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні), яка б забезпечувала стійкі темпи економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності на всіх рівнях. Цим цілям відповідає методологія формування кластерів конкурентоспроможності, які, будучи за своєю суттю міжгалузевими комплексами, є, за визначенням М. Портера, "внутрішніми точками зростання" регіональної і національної економіки. Окрім цього, кластери дозволяють здолати структурні обмеження і диспропорції у розвитку промислових регіонів, у тому числі і моногалузову структуру виробництва, яка склалася у ряді господарюючих суб'єктів, що характерно для більшості регіонів України. Завдання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості свідчать про те, що проблема розробки механізму впровадження кластерних об'єднань підприємств галузі є своєчасна і затребувана.

Сучасний світовий досвід репрезентує кластерний підхід як механізм ефективного розвитку підприємств регіонів, який знайшов своє відображення в працях зарубіжних авторів: А.Маршалла, М.Портера, Т.Андерссона [1-3]; в тому числі в Росії: А.Міграняна, Т.Цихан, В.Трет'яка [4-6]; значний внесок в адаптацію кластерного підходу до українських умов зробили українські вчені С.І.Соколенко, М.П.Войнаренко, В.М.Геєць, В.Г.Федоренко, П.І.Гайдучкий, П.Т.Саблук [7-12] та ін.

В роботах цих авторів висвітлюються проблеми організації та управління кластерами; конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг; визначення ефективності діяльності кластерів та їх вплив на зростання внутрішнього регіонального продукту, внутрішнього валового продукту і економічний розвиток країни в цілому.

Слід зазначити, що у всіх працях досвід створення кластерних схем описується на прикладі країн, які давно функціонують в умовах ринкової економіки.

Комплекс проблем, пов'язаних з розробкою і реалізацією кластерного підходу стосовно інтеграційних перетворень українських підприємств, є новим і недостатньо вивченим напрямком науки.

Метою нашого дослідження є визначення ролі та завдань державних органів влади місцевого, регіонального та національного рівнів у

формуванні кластерів промислових підприємств та ефективного розвитку територій.

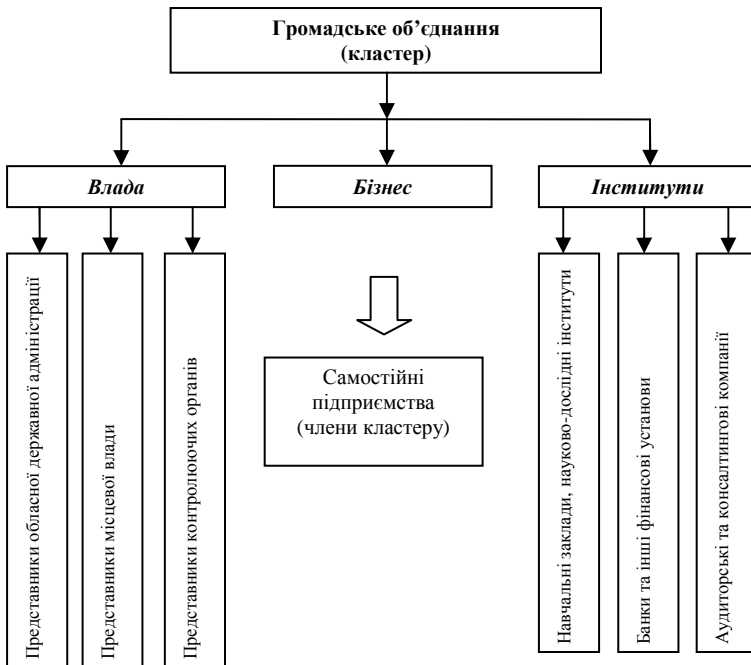
Процеси економічної кластеризації є закономірним етапом та чинником об'єктивного розвитку ринкових систем. Кластерні системи є втіленням комбінації наукових, виробничих і комерційних структур, що на основі використання переваг коопераційної взаємодії сприяють формуванню і ефективному використанню реальних конкурентних переваг окремих підприємств, галузей, регіонів, національних економік в умовах посилення світового конкурентного протистояння. На даному етапі розвитку економіки України кластери можуть виступити ефективним інструментом інтенсифікації розвитку вітчизняного підприємництва і посилення ринкових позицій окремих економічних суб'єктів [12].

Кластер – це співтовариство фірм, тісно пов'язаних галузей, які взаємно сприяють зростанню конкурентоспроможності одна одної. Для всієї економіки держави кластери виконують роль точок зростання внутрішнього ринку. Слідом за першим найчастіше створюються нові кластери, і міжнародна конкурентоздатність країни загалом зростає. В кластері вигода поширюється за всіма напрямками зв'язків:

- нові виробники, що приходять з інших галузей, прискорюють свій розвиток, стимулюючи НДР і забезпечуючи необхідні кошти для впровадження нових стратегій;
- відбувається вільний обмін інформацією та швидке поширення нововведень каналами постачальників або споживачів, які мають контакти з численними конкурентами;
- взаємозв'язки всередині кластера ведуть до появи нових шляхів у конкуренції та породжують цілком нові можливості [13].

Учасниками кластеру є постачальники сировини, матеріалів та комплектуючих, підприємства-виробники готової продукції, споживачі, освітні та науково-дослідні організації, фінансові установи та державні органи влади (рисунк).

Більша продуктивність учасників кластеру забезпечується за рахунок використання природних, географічних переваг, які властиві тій або іншій території, її ресурсів. Самі по собі ці переваги не можна використати, якщо не буде налагоджене масштабне виробництво готової продукції, що не можливо зробити, якщо не налагодити постійні довірчі зв'язки між учасниками кластеру. Саме кластерна організація розвитку економіки надає можливість підвищення ефективності бізнесу [12] на основі налагодженої взаємодії всіх учасників кластеру, в тому числі державних органів влади, основні завдання якої у формуванні кластерів наведено в таблиці.

Загальна схема регіонального промислового кластеру

Перевагами державних органів влади від участі у кластері є наступні:

- збільшується кількість платників податків і база оподаткування (центри управління малим та середнім бізнесом знаходяться, як правило, на тій самій території, що і сам бізнес, на відміну від вертикальних корпорацій, підприємства яких можуть знаходитись у різних регіонах);
- з'являються інструменти для взаємозв'язку з бізнесом;
- знижується залежність від окремих бізнес-груп;
- з'являються основи для диверсифікації економічного розвитку території.

Перевагами для бізнесу є такі:

- покращується кадрова інфраструктура;
- з'являється інфраструктура для досліджень і розробок;
- знижуються витрати;
- з'являються можливості для більш успішного виходу на міжнародні ринки.

Завдання державних органів влади та бізнесу у розвитку кластерів

Учасники кластеру		Основні завдання
державні органи влади	регіональний рівень (обласна державна адміністрація)	Розробка й затвердження регіональної програми розвитку малого та середнього підприємництва на основі кластерних технологій.
		Виявлення і моніторинг ситуації формування кластерів на територіальному рівні, у тому числі виявлення оптимальної структури кластера, територіальної локалізації його окремих ланок, співфінансування аналітичних досліджень перспектив розвитку кластера, його конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, оцінка впливу кластера на соціальну сферу.
		Формування комунікаційних площадок для потенційних учасників територіальних кластерів, у тому числі за рахунок їхньої інтеграції в процесі розробки й обговорення стратегій регіонального розвитку, сприяння обміну досвідом між регіонами з формування кластерної політики.
		Сприяння консолідації учасників кластера (у тому числі через асоціативні форми), реалізація програм сприяння виходу підприємств кластера на зовнішні ринки, проведення спільних маркетингових досліджень і рекламних заходів, реалізація освітньої політики, погодженої з основними представниками майбутнього кластера, забезпечення можливості комунікації й кооперації підприємств та освітніх установ.
		Формування інституціонального середовища та інформаційно-комунікаційної інфраструктури для розвитку територіальних виробничих кластерів.
		Розробка програми відродження промислового виробництва на засадах використання кластерних технологій.
		Розробка механізму створення й формування комплексу першочергових заходів щодо реалізації кластерної стратегії у потенційно важливих галузях економіки регіону.
		Здійснення заходів щодо вдосконалення регуляторних процесів, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища.
		Розробка та затвердження програми сприяння залученню інвестицій в економіку області з метою розвитку малого підприємництва.
		Здійснення комплексної модернізації підприємств, утвердження принципів та механізмів структурно-інноваційної моделі соціально-орієнтованої економіки, розвиток сфери соціальних послуг як запоруки покращення якості життя громадян області в умовах членства України в СОТ.
	місцевий рівень (міська рада)	Створення нових підприємницьких структур інноваційного типу.
		Залучення іноземного капіталу з метою модернізації та розширення виробництва.
		Налагодження ефективної взаємодії існуючих елементів інноваційної інфраструктури.
		Ініціювання створення при міській раді координаційного центру реалізації кластерних ініціатив. Моніторинг ринкового середовища та створення передумов для стимулювання підприємств до об'єднання.
	бізнес	Розробка програм підвищення конкурентоспроможності підприємств міста на основі інноваційних кластерних структур.
		Розробка програм діяльності кластерів.
		Залучення фінансових ресурсів, в тому числі інвестицій.
		Забезпечити освоєння існуючих та вихід на нові ринки збуту продукції, що дозволить створити нові робочі місця, збільшити обсяги виробництва та задіяти фінансові установи.
		Забезпечити планування своєї діяльності на 5-7 років.
		Забезпечити спеціалізацію підприємств кластеру.
		Брати участь у навчальних програмах з підвищення кваліфікації керівників та спеціалістів з метою підготовки високопрофесійних фахівців; у стажуванні в країнах Європи.
		Брати участь у спеціалізованих виставках, конференціях, семінарах та формах, присвячених розвитку кластерних технологій.
		Забезпечити інформаційну підтримку.
		Забезпечити організації рекламних кампаній.
		Відстоювати свої інтереси на ринку та на рівні органів місцевої влади та органів самоврядування.
		Забезпечити підвищення якості і конкурентоспроможності продукції.

Джерело: розроблено автором з урахуванням [10, с.9].

Згодом ефективно діючі кластери стають причиною великих капіталовкладень і пильної уваги уряду, тобто кластер стає чимось біль-

шим, ніж просто сума порізаних його частин. Центром кластера найчастіше стають кілька потужних компаній, при цьому між ними зберігаються конкурентні відносини. Концентрація суперників, їх покупців і постачальників сприяє зростанню ефективної спеціалізації виробництва. При цьому кластер дає роботу також безлічі дрібних фірм і малих підприємств.

Крім того, кластерна форма організації призводить до створення особливої форми інновації — "сукупного інноваційного продукту". Об'єднання до кластера на основі вертикальної інтеграції формує не спонтанну концентрацію різноманітних наукових і технологічних винаходів, а певну систему поширення нових знань і технологій. Найважливішою умовою ефективної трансформації винаходів на інновації, а інновацій на конкурентні переваги є формування мережі сталих зв'язків між усіма учасниками кластера.

Таким чином, співпраця стає все необхіднішою, але вона також несе з собою певну небезпеку – можливість втрати самостійності (здатності до самостійної лінії поведінки на ринку, до самостійного освоєння нових товарів, нових технологій тощо).

В країнах Європи формуванню кластерів надається відповідна державна підтримка шляхом реалізації різноманітних стратегій, зокрема: стратегії підприємництва, регіональної стратегії, промислової стратегії. Зарубіжний досвід показує, що політика кластеризації у вигляді реалізації окремих стратегій набуває дедалі більшого поширення. Програма "кластерна ініціатива", що визначається як організована спроба підвищити темпи приросту і конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва, які формують кластер у певному регіоні, поширені у світовій практиці [14].

За нинішніх умов в економіці України розвиток таких програм має певні складнощі. Підприємці безсистемно скуповують або перекуповують підприємства, а потім розбудовують власні постачальницько-виробничо-збутові ланцюжки або схеми, подібні до мережевого маркетингу. Вони дістали назву "інтуїтивна неформальна кластеризація" і не мають завершеної форми.

Стихійність, некерованість і незавершеність таких кластерів зумовлюється відсутністю стратегій кластеризації у регіональних органів влади. Як наслідок, у рамках територіального кластера ресурсний потенціал використовується неефективно, підвищується безробіття, скорочуються доходи населення і відрахування до місцевих бюджетів.

Успішність використання кластерного підходу залежить від існування матеріальних і організаційних умов для створення об'єднань підприємств. В Україні існують умови для використання обгрунтова-

ної кластеризації на засадах інноваційного розвитку підприємництва, активної інтернаціоналізації виробничо-комерційної діяльності вітчизняних підприємств, залучення іноземного капіталу до формування національних кластерних об'єднань [12].

Отже, державні органи влади як на місцевому, так і на регіональному та національному рівнях повинні всіляко сприяти створенню та ефективному функціонуванню кластерів та підтримувати їх розвиток. Для цього на державному рівні необхідно розробити:

- програму підвищення конкурентоспроможності економіки на основі кластерних моделей;
- механізм надання державних гарантій для залучення кластерами іноземних інвестицій;
- механізм надання довгострокових кредитів;
- механізм звільнення на період розвитку кластеру (3-5 років) від сплати податків;
- систему заходів щодо стимулювання експорту або імпортозаміщення.

1. Маршалл Альфред. Принципы экономической науки: В 3 т. Т.1. Экономическая мысль Запада. – М.: Прогресс, 1993. – 416 с.

2. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. и с предисл. В.Д.Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.

3. Andersson T. The Cluster Policies. Whitebook. / T.Andersson, S.Schwag, 2004. – P.29-31.

4. Мигранян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров в странах с переходной экономикой [Электронный ресурс] // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета, 2002. – Т.2. – № 3. – Режим доступа: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/v3/index.htm>.

5. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития [Электронный ресурс] // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – Режим доступа: <http://www.uptp.ru>.

6. Третьяк В.П. Кластеры предприятий : пути создания и результативность функционирования [Электронный ресурс] // Материалы интернет-конференции [Сетевые формы межфирменной кооперации: стратегические вызовы и конкурентные преимущества новых организаций XXI века], 10 марта - 29 апреля 2004 г. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/155398.html>.

7. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации : сети, альянсы, партнерства, кластеры. – К.: Логос, 2002. – 646 с.

8. Войнаренко М.П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні // Економіст. – 2000. – № 1. – С.29-33.

9. Гець В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.

10. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф., Джабейло В.Б. Кластери – системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки // Економіка та держава. – 2007. – №9. – С.6-9.

11. Гайдучкий П.І. Корпоративні аспекти стратегії економічного та соціального розвитку України до 2015 року // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – №10 (41). – С.5-8.

12.Саблук П.Т. Кластеризация как механизм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С.12-18.

13.Державне управління: плани і проекти економічного розвитку / О.С.Власюк, Т.В.Дерюгіна, І.В.Запатріна та ін.; За заг. ред. О.Ю.Кучеренка, І.В. Запатріної. – К.: ВІП, 2006. – 624 с.

14.Каніщенко Н.Г. Кластеризация как чинник конкурентоспроможності національної економіки: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.03. – К., 2009. – 27 с.

Отримано 27.04.2010

УДК 332.145 : 58.26

В.И.ТОРКАТЮК, д-р техн. наук,

В.В.КОНЕНКО, Е.Ю.АЛЕКСАНДРОВА, Л.П.ВОРОНОВСКАЯ

Харьковская национальная академия городского хозяйства

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ГАЗА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Исследованы факторы, ограничивающие возможности роста конкурентоспособности газовой отрасли, выделен ряд принципиально новых задач развития рынка, определены объективные предпосылки организации конкурентного рынка газа Украины.

Досліджено фактори, що обмежують можливості зростання конкурентоспроможності газовій галузі, виділено низку принципово нових завдань розвитку ринку, визначено об'єктивні передумови організації конкурентного ринку газу України.

The factors limiting the possibility of increasing the competitiveness of the gas industry, highlighted a number of fundamentally new challenges of market development, defined by the objective prerequisites for the organization of a competitive gas market in Ukraine.

Ключевые слова: газопотребление, рынок газа, модель эволюционного реформирования рынка газа, тенденций развития рынка газа.

Актуальность данной работы обусловлена тем, что проблема повышения эффективности механизмов и технологий функционирования и развития рынка газа в условиях рыночной экономики с учетом реализации приоритетов обеспечения энергетической безопасности Украины, вышла на передний план.

Одна из особенностей энергетического бизнеса – широкомаштабная либерализация всех его производственных сегментов и рынков. Через посредство либерализации национальных рынков глобализация оказывает влияние на динамику развития отраслей и экономических комплексов национального хозяйства каждой страны, следствием чего, в конечном счете, является либерализация рынка газа и рынка электроэнергетики. Закономерный результат такого развития – переход национальных энергетических рынков Украины от ограниченной к развитой конкуренции.